

ИЗМЕЂУ КЊИЖЕВНОСТИ И СТВАРНОГ ЖИВОТА

(Тања Ступар Трифуновић: *Ой̑како сам ку̑ила лабуџа, Архипелаг, Београд, 2019*)

Премда се поносимо тиме да живимо у добу које је еманциповано, толерантно и пуно разумевања, та осећања у одређеним случајевима нису адекватно рефлектована у многим сферама нашег свакодневног живота, као ни у нашој савременој књижевности. Тако долазимо до чињенице да се одређени друштвено маргинализовани јунаци махом неадекватно представљају у најновијој продукцији, било да се ради о ликовима са физичким недостацима или менталним обољењима, или пак о људима који уживају у истополној љубави или ступају у везу са особама друге генерације. Управо о тим темама на узбудљив и иновативан начин говори Тања Ступар Трифуновић у роману *Ой̑како сам ку̑ила лабуџа*, за који је ове године добила Виталову награду.

Протеклих година смо, истина, били сведоци да домаћа проза тематизује хомосексуализам на разноврсне начине и то у делима аутора различитих генерација, од Да-вида Албахарија до Драгославе Барзут, Лане Басташић и Бојана Кривокапића. Међутим, овај роман у старту одступа од тих наслова, пре свега јер не описује јунак(ињ)е исте доби, већ љубавну везу жена у четрдесетим и двадесетим годинама. Јаз између њих служи као коментар о природи њихове везе, а ауторкина идеја да њиховом љубавном односу дода још један слој значења – тј. неку врсту едипалног комплекса из женске визуре, уз примесе сапфијске љубави – буди додатно читалачко интересовање. Две јунакиње отуда постају епитоми неколико врста љубави, успешно дочаравајући различите односе који могу да се формирају међу данашњим људима, док ауторка представља њихова размишљања на директан, отворен и нецензуриран начин. Од разговора о осећањима до сексуалног односа, она описује све фазе њихове везе прецизно, детаљно и садржајно, толико да читалац у једном тренутку престаје да обраћа пажњу на пол актерки, већ посматра њихов однос у оквирима савремених веза и свих искушења која оне садрже. Тиме Тања Ступар Трифуновић иде од општег ка индивидуалном и назад, успевајући да у исти мах дочара *једну* конкретну везу и *све* везе које се образују у данашњем тренутку. Љубав две јунакиње није ни идеална нити идеализована, а број и учесталост сцена у којима се тематизују свађе, љутња, тешке речи и увреде су само још један доказ њихове људскости, природности и општости. Уместо једне или чак обе протагонисткиње врло лако се могао наћи и мушки јунак/јунаци, а дело би и у том облику било једнако потресно и уверљиво, нарочито када се не чита као опис женске или лезбејске љубави, већ као опис љубави као такве.

Но, овај аспект није једини битан део живота јунакиња, нити самог текста. Осим љубавне приче, *Ош како сам куйила лабуда* је и роман о историји две генерације, њиховим разликама и сличности, али и, што је још битније, прича о начинима успостављања личног идентитета и упознавања сопственог живота. Иако приповедање почиње *in medias res* и доводи читаоце право у средиште радње, ауторка се непрестано враћа у прошлост и приповеда у цикцак маниру, захтевајући висок ниво читалачке пажње и дајући контекст који је неопходан да се разуме одлука сваке јунакиње понаособ да ступе у сексуалну и љубавну везу са особом истог пола. Старија од њих, уједно и наратор дела, јесте библиотекарка средњих година која, мада се на први поглед чини као остварена особа и на приватном и на пословном плану, заправо проживљава пораз за поразом. На послу је деградирана и послата из централне библиотеке на периферију, а уз то је и неостварена као мајка јер након неуспешне трудноће одустаје од покушаја да добије дете. Она је, на скоро сваки могући начин, просечна и обична особа, и стога се њена веза са душло млађом девојком намеће као изненађење. Та студенткиња је, са друге стране, одрасла у породици која на такве односе не гледа са одобравањем, али је сада, дошавши у већи град, у прилици да искуси живот какав је одувек желела. Она је необуздана, слободна и слободоумна, док је њен одабир старије жене као партнере толико неуобичајен да су чак и њени пријатељи зачуђени таквим исходом. Ипак, и упркос томе што се обе први пут налазе у таквој ситуацији, њихова веза је бег који им је неопходан: старија јунакиња жели да се избави из замке средовечности, а млађа да што интензивније проживи младост. Стога прелазе и преко очигледних размимомилажења и неспоразума, базирајући везу на сексуалној привлачности, честим односима и разговорима на граници свађе. Те свађе крију суштинске разлике између њих, али и чињеницу да заправо и не желе ништа друго до односа који су им недостајали пре но што су се среле, те једна у другој траже дете које је библиотекарка изгубила, односно мајку чије одобравање студенткиња никада није имала. Оваква љубав, заснована на митолошким и психоаналитичким категоријама, евоцира један шири план којим роман покушава да укључи алузије на Едипа, Јокасту, Електру и Сапфу у данашње време и у балкански простор. Јунакиње, наравно, ипак остају само делимично конкретизоване, остваривши довољан ниво општости да се може говорити о моделима понашања које сваки читалац може, на овај или онај начин, препознати у својој околини.

Још један важан ниво романа јесте његово читање у кључу интертекстуалних веза које формира са одређеним бројем канонских наслова светске књижевности. Ауторка у више наврата цитира старогрчке трагедије које њена млађа јунакиња обрађује на факултету и поставља на сцену, неретко користећи реплике из тих драма у свакодневном разговору. Касније она са Еурипида прелази на Брехта, Јонеска и Бекета, и даље изговарајући њихове речи да би изразила шта осећа, а њено нагињање ка драми апсурда доказује и промену која се одвија у њој након што веза са библиотекарком изгуби драж и интензитет с почетка. Такође, односи између јунакиња описују се односима из сфере књижевности, и то пре свега односом јунака романа *Лолити*. Пре но што је постала средовечна библиотекарка, нараторка је студирала књижевност и започела везу са својим професором који је оставио супругу и након њене смрти оженио се њоме. Стога је њена партнерка у садашњости описује као Лолиту која је завела

остарелог Хамберта, мада се и њихова веза може такође описати на тај начин, те се тако ради о два пара који се понашају на сличан начин. Најзад, помиње се и троугао који Вирџинија Вулф формира са својим супругом Ленардом и Витом Саквил-Вест, и јасно је да су односи у том троуглу послужили ауторки да оформи своје јунакиње и ставове које имају једна о другој. Уз све те асоцијације, Тања Ступар Трифуновић се прећутно понајвише ослања на *Најугљску штејралоију* Елене Феранте, али помиње и друге ауторе и дела према којима се махом односи са отклоном и иронијом, покушавајући да направи разлику између књижевности и стварног живота. Најзад, њена нараторка и говори својој партнерки о неопходности те разлике – „Престани. Не бркај живот и књижевност. То су различите ствари“ – не би ли јој дочарала потребу за утемељењем у стварности у којој су односи међу људима проблематичнији, тежи, трауматичнији и компликованији но што су у књижевности.

Напоследку, веза две јунакиње романа *Ош како сам куйила лабуга* пропада, али не зато што наилазе на осуду околине, породице или друштва, или пак зато што схватају да је разлика у њиховим годинама превелика, већ стога што су оне суштински различите особе које теже различитим стварима. Отуд не изненађује да финални сегменти романа откривају спокојније везе до којих касније долазе – библиотекарка се разводи од супруга и започиње везу са женом својих година, а студенткиња одлази у иностранство и тамо упознаје момка – али не и разрешење њихових породичних траума. Сви проблеми који их нагоне да потраже утеху једна у другој (губитак детета, тешко детињство, неразјашњени односи у породици, физичко, ментално и сексуално насиље, итд.) и даље су део њихових личности, и још увек их чине неспокојнима. Ипак, потпуно решење њихових судбина није ни неопходно, нарочито у роману оваквог типа: штавише, делимично отворен крај увек је боља алтернатива од неуверљивог завршетка. Тања Ступар Трифуновић успева да потресним и симболички набијеним епилогом романа одржи висок ниво стилске, техничке и приповедачке умешности која квалитативно одговара интригантном тематском оквиру, а сажетост дела и његов обим иду у прилог његовој упечатљивости и конкретној изведби. Напоследку, овај роман је у рангу неких од најбољих дела из категорије тзв. кратких романа новије продукције – међу њима су, пре свих, романи Давида Албахарија, али и романи *Сабо је сџао* Ота Хорвата и *Сасвим скромни дарови* Угљеше Шајтинца, те прошлогодишњи романи *Yugoslav* Ане Вучковић и *Пионери малени, ми смо морска шправа* Андреје Попов Милетић – који истичу позицију ове форме која има богату традицију у српској књижевности и чија је вредност огромна упркос просторно ограниченом обиму.